

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Писарева О.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 372.8

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Стаття присвячена проблемі формування інтересу до читання на уроках зарубіжної літератури в учнів з позиції особистісно-зорієнтованого навчання та компетентного підходу. Автор фокусується на сучасних підходах до читацької компетенції та формуванні інтересу до читання, як базової умови її існування. В статті розглядаються шляхи та інструменти формування читацької компетенції від формування інтересу до читання до розвитку стійкої потреби у читанні, як засобі задоволення потреби в пізнанні, саморозвитку, самовдосконаленні та духовному збагаченні. Автор аналізує досвід вчителів-практиків з формування та утримання інтересу до читання в учнів, з урахуванням вікових особливостей учнів, ефективність використання інтерактивних форм навчання. Особливу увагу приділено створенню умов для самостійного читання та опрацювання текстів літературних творів. Окремим питанням окреслюється роль вчителя як фасилітатора процесу формування інтересу до читання і учня, діяльність, якого спрямована на самостійне управління накопиченими знаннями.

Ключові слова: читацька компетенція, пізнавальний інтерес, самостійне читання, фасилітація.

Писарева О.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры мировой литературы Горловского института иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕРЕСА К ЧТЕНИЮ НА УРОКАХ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Статья посвящена проблеме формирования интереса к чтению на уроках зарубежной литературы у учеников с позиции личностно-ориентированного обучения и компетентного подхода. Автор фокусируется на современных подходах к читательской компетенции и формировании интереса к чтению, как базовом условии её существования. В статье рассматриваются пути и инструменты формирования читательской компетенции от формирования интереса к чтению до развития устойчивой потребности в чтении, как средстве удовлетворения потребности в познании, саморазвитии, самосовершенствовании и духовном обогащении. Автор анализирует опыт учителей-практиков по формированию и удерживанию интереса к чтению у учеников с учётом их возрастных особенностей, эффективность использования интерактивных форм обучения. Особое внимание уделено созданию условий для самостоятельного чтения и работы с текстами литературных произведений. Отдельным вопросом обозначена роль учителя как фасилитатора процесса

формирования интереса к чтению и ученика, деятельность, которого направлена на самостоятельное управление накопленными знаниями.

Ключевые слова: читательская компетенция, познавательный интерес, самостоятельное чтение, фасилитация.

Pysareva O.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, World Literature Department, Horlivka Institute for Foreign Languages, Donbas State Teachers' Training University

THE PROBLEM OF FORMING INTEREST TO THE READING AT THE WORD LITERATURE CLASSES

The article is devoted to the problem of forming interest to the reading at the world literature classes among pupils in terms of personal-oriented learning and a competent approach. The author focuses on modern approaches to the reader's competence and the formation of interest in reading as the basic condition for its existence. The article examines the ways and tools for the formation of the reader's competence from the formation of interest in reading to the development of a stable need for reading as a means of satisfying the need for cognition, self-development, self-improvement and spiritual enrichment. The author analyzes the experience of practitioners on the formation and retention of interest in reading from students, taking into account their age characteristics, the effectiveness of using interactive forms of instruction. Particular attention is paid to creating conditions for independent reading and working with texts of literary works. A separate issue is the role of the teacher as a facilitator of the process of formation of interest in reading and student's activities that are aimed at self-management of accumulated knowledge.

Key words: reading competence, cognitive interest, independent reading, facilitation.

У сучасному світі школа постійно отримує нові виклики, розвиток телекомунікації та інтернет, розповсюдження соціальних мереж, поява нанотехнологічних пристроїв. Завдяки цьому отримати будь-яку інформацію стало просто і швидко. Варто визнати, що знання стали доступними, як ніколи. Навіщо запам'ятовувати томи у бібліотеці, якщо вони у вільному доступі в інтернет з коментарями, посиланнями та зображеннями. Окрім самих знань, в мережі інтернет можна знайти не менше інструментів їх опанування самостійно. Реальність сучасного школяра, така, що з одного боку цінність знань невільована доступністю, з іншого їх така кількість навіть в окремій сфері, що інформацію не те, що опанувати, систематизувати складно, проте, з огляду на існування безлічі інструментів отримання знань навчання залишається пріоритетним. Питання у тому, чи залишиться школа пріоритетним місцем навчання не тільки номінально, а по факту. Перед сучасною школою окрім проблеми визначення зі змістовною чи методичною складовою навчання, є питання до компетентісної складової.

Постановка проблеми. В основу освітньої, пізнавальної, інформаційної та професійної сфери діяльності людини покладено читання. Зростання об'єму інформації потребує збільшення темпу читання та пошуку нових інструментів підвищення ефективності

сприйняття матеріалу. Таким чином читання є базою не лише для отримання освіти, але й самоосвіти упродовж усього життя. Одночасно з цим в суспільстві відчутна втрата інтересу до читання. Тому у шкільних навчальних програмах, починаючи з початкової школи розвиток інтересу до читання є одним з найважливіших завдань курсів «Читання», «Світова література», «Українська література». В Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено, що метою літературного читання є формування читацької компетенції учня, ця ж мета зберігається і в середній і старшій школі. Відповідно, у процесі навчання відбувається становлення компетентного читача. Питання суті читання та його складових розглядали психологи, соціологи, філософи відзначаючи зовнішню і внутрішню сторони читання. Окремо досліджувалося питання розуміння тексту, проблемі навчання читання, прийомам і методам, видам завдань. Важливим питанням постає формування навичок самостійної роботи з книгою.

Аналіз останніх публікацій. Теоретико-практична розробка основ проблеми формування потреби до читання міститься в працях А. І. Богосвятської, О. Вахрамєєвої, Т. Карнаух, Л. К. Стевенюк, О. Товстої, В. Трунової. Дидактичні засади навчання літературі та формування читацької культури учня розглядалися в роботах М. А. Данилова, О. Ісаєвої, А. В. Хуторського. Методичні основи підготовки вчителя до навчання літератури містяться в роботах Л. Ф. Мірошніченко, Ф. М. Штейнбука.

Мета статті – дослідити основні аспекти проблеми формування потреби до читання на уроках світової літератури в учнів 5 класів в умовах сучасної школи. Окреслене дослідження не претендує на широке розкриття теми, його мета – опис та аналіз існуючих дидактичних підходів з урахуванням результатів досліджень у сфері вікової психології та психології людської свідомості.

Виклад основного матеріалу. Активізація наукових кіл навколо проблеми формування читацької компетенції в учнів шкіл викликана також змінами ціннісних орієнтацій. Традиційний підхід до освітнього процесу, орієнтований на формування комплексу знань, умінь і навичок не задовольняє потреби сучасного суспільства і освіта поступово переходить із знаньцентричної до компетентісно спрямованої моделі – застосування знань і умінь на практиці. Випускник школи – це в першу чергу не інтелектуальний ресурс, а комунікативна, творча, відповідальна, здатна до розвитку особистість, готова розв'язувати життєві та професійні питання. Отже повинен змінитися і «портрет» вчителя, замість головного джерела інформації він стає фасілітатором, провідником та спостерігачем, створювачем умов та можливостей для застосування учнями умінь і навичок. Німецький педагог А. Дистервег [11] наголошував на завданні вчителя не давати істину, а вчити її знаходити. Таким чином, основною метою навчання стає формування компетенцій. Поняття «компетенція» увійшло в широкий обіг лише у 70-х роках ХХ століття в сфері бізнесу, і протиставлено спеціальним

знанням та умінням – «кваліфікації». Компетенції були представлені, як самостійні, універсальні складові професійної діяльності, та є запорукою успішності особистості. Сьогодні розповсюдились у різні сфери життєдіяльності суспільства, в тому числі і освіту – стали основою освітніх стандартів на всіх рівнях. За визначенням А. В. Хуторського «Компетенція (лат. *competentia* – «коло питань») – це сукупність знань, умінь та навичок, які необхідні для конкретної роботи; здатність та готовність ефективно застосовувати знання на практиці, у конкретній ситуації. «Компетентна у певній області людина володіє відповідними знаннями та здібностями, які дозволяють їй обґрунтовано судити про цю область та ефективно діяти в ній» [11]. Поняття «компетенція» іноді вживається, як синонім «компетентності», А. В. Хуторський розділяє ці поняття, розуміючи під компетенцією деяку відчужену, наперед задану вимогу до освітньої підготовки учня, а у компетентності – вже особисту якість (характеристику), яка відбулася.

Згідно з державним стандартом виділяють базові технології, які підтримують компетентісно-орієнтоване навчання: проблемне навчання, проектна та дослідницька діяльність, технологія когнітивного навчання і у глобальному інформаційному співтоваристві, рішення винахідницьких завдань, особистісно-зорієнтований підхід, діяльнісний підхід, розвиваюче навчання, розвиток критичного мислення.

Отже, компетентісний підхід – це перш за все, оволодіння учнями комплексу компетенцій, необхідних для адаптації в соціальному світі. Концепція ключових компетенцій була прийнята Радою Європи у 1996 році і налічує 150 позицій. З цього переліку було сформовано класифікацію ключових освітніх компетенцій: цілісно-смыслові, загальнокультурні, пізнавальні, інформаційні, комунікативні, моральні, автоматизаційні. Таким чином, перед школою виникло завдання створити освітнє середовище, в якому відбуватиметься становлення цих компетенцій. Урок літератури не став виключенням і постало питання, як моделювати сучасний компетентісно орієнтований урок літератури, та які повинні бути спеціальні предметні компетенції у дисципліни «Світова література». На думку О. Вахрамєєвої учитель-словесник навчає «учня читати, працювати з додатковою літературою, мислити, говорити, аргументувати, висловлювати думки з приводу побаченого та почутого» [3]. О. Ісаєва визначає чотири парадигми (концептуальні моделі освіти) характерні для сучасного уроку світової літератури: особистісно орієнтована, читацькоцентрична, компетентісна і культурологічна [5, с. 2–4]. Програма з дисципліни «Світова література» передбачає розвиток не тільки базових компетенцій, але й предметної літературної компетентності, до складу якої входять читацька, комунікативна, емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна, компаративна та інші.

У статті ми зупинимось на розгляді читацької компетенції, перш за все, тому, що основне завдання літературної освіти – формування уважного читача з добре розвиненими творчими, розумовими,

пізнавальними здібностями. Окрім того, як пише О. М. Товста, підготовка вдумливого читача є неодмінною умовою виховання ерудованої, інтелектуально і духовно розвиненої особистості. Тобто, мета вчителя літератури – підготовка читача здатного сприймати текст і осмислювати. На основі мети вона ставить завдання, зацікавити учнів читанням, розвивати цей інтерес до створення постійної потреби у читанні, навчити дітей обирати літературу, враховуючи вікові та особистісні інтереси, створити належні психолого-педагогічні умови школярам для сприйняття розуміння та оцінки прочитаного, забезпечити певні знання учнів з теорії та історії літератури, літературної критики, формувати в них навички аналізу художнього твору, організувати дослідницьку роботу школярів, розвивати їхнє усне та писемне мовлення – працювати над постійним удосконаленням естетичного смаку учнів [9].

Тож перед вчителем поставлені складні багатокомпонентні завдання, і виникає цілком логічне питання, як їх вирішити. На сьогодні існує безліч варіантів роботи з текстом твору на різних рівнях, але усі вони можливі за однієї умови – інтересу учнів до читання.

Досвід вчителів практиків показав, що базовою умовою формування стійкого інтересу до читання є ефективна організація курсу «Літературного читання» у початковій школі. Дитина отримує модель самостійної роботи з текстом, при цьому читання, обговорення та детальний розбір текстів відбувається в умовах навчальної ситуації уроку. У середній та старшій школі особиста зустріч учня з текстом твору відбувається за межами уроку, і залежить вона саме від тих моделей, які були сформовані під час уроків «Літературного читання». На уроках літератури відбувається кропітка багаторівнева робота над текстом твору, але за умови його попереднього самостійного прочитання. Причому, залишається необхідність утримувати і підвищувати інтерес до читання, для чого Т. Карнаух пропонує залучати інтерактивні технології навчання, як основу співнавчання та взаємонавчання, де учень і вчитель є рівнозначними суб'єктами уроку, і учень відстежує власні успіхи [6, с. 21].

Також, інтерес до читання багато в чому залежить від пізнавальної активності учня, в основі якої задоволення від процесу відкриття нового. В цьому сенсі особливого значення набувають уроки позакласного читання, які В. Трунова, вважає ресурсною платформою для тренування інструментів самостійного читання з одного боку і простим шляхом дитини у світ дитячої літератури: «На цих уроках вчитель зможе краще вивчити читацькі смаки та вподобання учнів, рівень їх читацької самостійності, а це, в свою чергу, сприятиме підготовці та організації подальшої роботи із колективом класу» [10, с. 23].

Виправданим є також залучення театральної педагогіки, яка не тільки допомагає розвинути бажання читати літературні твори, а й оволодінню такими інструментами, як самостійна робота з книгою, свідомий підхід до тексту твору, співпереживання героям, вживання в

образи, використання виражальних засобів. На думку дослідниці: «Виникає потреба глибоко емоційно сприймати твір. А це в свою чергу сприяє розвитку інтересу до читання молодших школярів, адже читання тоді стає цікавим та захоплюючим, коли воно є свідомим» [12, с. 34].

І. А. Богосвятська пропонує надати більше свободи учневі, на перших етапах знайомства з текстом твору концентруватися на особистісному сприйнятті тексту ставити питання такого характеру: «Чи потрібні нам книги про...? Чи актуальні книги ... в наші дні? Чи доводилось вам зустрічати в житті таких людей, як герой ...? Який життєвий урок ви винесли з ...? Які проблеми підіймає автор у творі ...? У чому сенс твору і чому він має таку назву? Які почуття виникли у вас після прочитання ...? Які риси характеру, притаманні герою ..., ви хотіли б виховати в собі? У чому сила впливу даного твору на читача? Сьогодні на уроці я зрозумів... (я навчився ..., я відчув ...) тощо». Дослідниця пропонує спиратися на компетентісний підхід під час підготовки до уроку, тому вчителеві важливо поставити собі питання, щодо спрямованості дій учнів, затребуваності цих компетенцій в сучасному суспільстві, можливості використання отриманого досвіду, задля досягнення успіху: «Ми просто приречені на компетентісний підхід. Якщо він не відбудеться, школу ніхто не буде «купувати» і вона сама собою згорнеться, як інституція», – стверджує вчений А. Пінський [1]. На уроці світової літератури, як зазначає І. А. Богосвятська, в ідеалі відбувається становлення читача, літературного критика, літературознавця, дослідника проблем, письменника. Вона наголошує на необхідності дозволяти дітям помилятися і самостійно шукати правильне рішення, а вчителеві постійно вдосконалюватися і розвиватися.

У статті «Проблема формування кваліфікованого читача в методиці викладання зарубіжної літератури на сучасному етапі» Л. К. Светенок, проводить аналіз результатів опитування учнів шкіл, з метою визначення читацьких інтересів школярів, окреслення загальних тенденцій у ставленні молоді до книги та виявлення рівня сформованості читацьких вмінь юнацтва. Автор статті приходить до висновку, що рівень читацької компетенції учнів не можна назвати високим. На думку Л. К. Стевенюка це пояснюється впливом інформаційних, соціальних та психологічних факторів та тим фактом, що навчання респондентів відбувалось у період становлення курсу «Зарубіжна література»: «Ім довелося на собі відчутти зміни програм, а це не могло минути безслідно. Крім того досі ще відсутня система в роботі, направленої на формування кваліфікованого читача» [8, с. 68].

Важливими в визначенні шляхів формування інтересу до читання можуть стати дослідження психологів. С. Л. Вальдгард зазначає: «Вся трудность вопроса состоит в том, что чтение одновременно является и социальным, и индивидуальным психологическим процессом. Читаю я, читатель, я интересуюсь, понимаю, соглашаюсь, усваиваю,

емоціонально реагирую. Все происходит в моем головном мозгу, в моем сознании, во мне, как в субъекте поведения» [2, с. 67].

Таким чином, особистий інтерес пов'язаний з пізнавальним, який С. Л. Вальгард пояснює «желанием узнать что-либо, увидеть интересующий объект, поговорить о нем, в, в частности, прочесть о нем в книге. При этом восприятие и познание интересующего объекта доставляет удовольствие» [2, с. 67].

Якщо на уроці в центрі уваги текст твору у всьому його різноманітті, і учень має право обирати ті сторони, які йому цікаві, формувати власне ставлення до прочитаного, і творчо його презентувати, то це викликатиме задоволення від сприйняття та пізнання нового, згідно з спостереженнями С. Л. Вальгарда. Враховуючи те, що читання не тільки індивідуальний психологічний процес, але й соціальний, «примірявши» твір на себе, читач бажає побачити реакцію інших, отримати можливість обміну думками, обговорення прочитаного. Дитина порівнює власне сприйняття твору з іншими учнями, коментарями вчителя, відстежує протиріччя, за рахунок чого збагачується і отримує задоволення від процесу пізнання. За визначенням М. А. Данилова [4] протиріччя є рухомою силою процесу навчання, саме подолання, лежить в основі пізнання, проте за умови змісту, який має сенс в очах учня, а вирішення протиріччя усвідомлена необхідність. Виходячи з цього, та враховуючи результати багаторічних досліджень вікової психології та педагогіки учням можна і треба давати складні завдання, наголошуючи на необхідності самостійного, творчого їх вирішення. Якщо давати навчальний матеріал у готовому вигляді, орієнтувати учня на правильні відповіді, він не бачить тих самих, необхідних для процесу пізнання протиріччя в тексті твору, творчій біографії письменника, літературній епосі і інтерес до пізнання згасає, залишається механічне навчання за принципом «вгадав – не вгадав», накопичення знань без розуміння можливостей їх подальшого застосування і без задоволення. Таким чином, втрачається інтерес до читання, літературний твір не сприймається, як витвір мистецтва, а його автор, як митець, співрозмовник читача виходець з певної історико-літературної епохи, соціально-політичного устрою, культурного контексту.

Активізація читання можлива лише за умови стійкої мотивації, яка базується на потребах, інтересах, цілях, намірах особистості. Важливо пам'ятати, що дитина від народження не має потреби до читання, та воно виступає мотивом, який за визначенням А. Н. Леонтьєва [7], є засобом задоволення потреб. Конкретний мотив робить поведінку людини цілеспрямованою та розумною, виступає у свідомості людини, як мета, на яку спрямовані її дії. Отже, наявність мотивації, сформованої на потребах учня, лежить в основі інтересу до читання. Потреба учнів підліткового віку у духовно-моральному, особистісному спілкуванні, а можливість її задовольнити за рахунок читання стає мотивом. Сприяння спілкуванню учнів між собою під час роботи над

літературним твором, організація «спілкування» із текстом твору на різних рівнях, з його автором та сучасниками дозволить не тільки викликати інтерес до читання, а й сформувати читацьку культуру школяра.

Висновки та рекомендації. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що ефективність процесу формування та утримання інтересу до читання в учнів 5–11 класів залежить по-перше, від організації курсу «Літературне читання» у 1–4 класах, таким чином, щоб пізнавальна діяльність будувалась на потребі учня в роз'ясненнях понять та явищ і подальшого практичного використання отриманих умінь та навичок, як в системі літературної освіти так і в інших сферах; по-друге фокусуванні на читанні, як мотиві задоволення потреби у пізнанні та саморозвитку, духовно-моральному, особистісному спілкуванні; по-третє, створенні умов для самостійного вирішення складних завдань, контролю та оцінки отриманих результатів, з визначенням подальшої зони розвитку.

Перспективи подальшого розвитку у даному напрямку. Осмислення шляхів поєднання результатів сучасних наукових досліджень з психології особистості та досвіду компетентісного навчання вчителів-практиків зі світової літератури може стати предметом подальших наукових розвідок.

Література

1. Богосвятська А. І. Сучасні педагогічні технології у практиці вчителя світової літератури. *Зарубіжна література в школах України*. 2012. № 7–8. С. 56–63.
2. Вальдгард С. Л. Очерки психологии чтения. Санкт-Петербург: Изд-во РНБ, 2010. 135 с.
3. Вахрамеева О. Розвиток раціональної продуктивної компетентності на уроках української літератури. Інформаційний портал «Освіта.ua». Режим доступу: <http://osvita.ua/school/theory/6513/>
4. Данилов М. А. Дидактика средней школы. Москва: Наука, 1975. 298 с.
5. Ісаєва О. Про основні парадигми шкільної літературної освіти. *Всесвітня література в СШЗУ*. 2011. № 1. С. 2–4.
6. Карнаух Т. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання. *Початкова школа*. 2011. № 9. С. 21–23.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат, 1975. 311 с.
8. Светенок Л. К. Проблема формування кваліфікованого читача в методиці викладання зарубіжної літератури на сучасному етапі. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. Житомир: Житомирська ДПУ ім. І. Франка, 2004. Вип. № 15. С. 65–68.
9. Товста О. М. Підготовка компетентного читача на уроках літератури. Сайт СШБ. Режим доступу: <http://sasl.at.ua/index/0-68>
10. Трунова В. Основні положення щодо позакласного читання в початкових класах. *Початкова школа*. 2011. № 9. С. 21–23.
11. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.
12. Шахрай В. Організація театральної-ігрової діяльності школярів як засобу їх соціального розвитку у процесі навчання. *Рідна школа*. 2012. № 1–2. С. 33–38.